

УКРАЇНСЬКА НОВА ШКОЛА У КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТРЕНДІВ ОСВІТИ

БОНДАРЕНКО Н. В.

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник відділу навчання

української мови та літератури

Інститут педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

Сучасне покоління живе в епоху глобальних перетворень, що змінюють ціннісні акценти, спосіб життя, мислення й комунікування, бачення прийдешнього. Доки Україна демонтує пострадянську систему освіти, новітні технології стрімко модернізують світ. Те, що було прогресивним іще два десятиліття тому, вже застаріло. Нині доступ учнів до знань іноді більший, ніж у вчителів. Цінність знань, на жаль, але девальвується в умовах безперешкодного вільного доступу до будь-якої інформації. Натомість зростає запитаність навичок реального практичного застосування теорії, самонавчання. Прикметними *ознаками сучасності* є невідповідність між обсягом інформації та можливістю її переробити й засвоїти, пришвидшення й урізноманітнення форм комунікації, зростання конкуренції, інтеграція світової економіки, старіння людства, збільшення чисельності низькокваліфікованого прошарку, зміна форм праці, відкриття потенційних можливостей мозку, розширення й урізноманітнення сфери послуг, зокрема й освітніх, актуалізація самоосвіти й переосмислення феномену самореалізованості.

А в недалекому майбутньому людство чекають непередбачувані зміни. Прийдешнє з робототехнікою, біоінженерією та нейронауками якісно відрізнятиметься від сьогодення. Нові глобальні виклики спонукають освітню систему невідкладно реагувати, трансформуватися й увідповіднюватися сьогоденню з проекцією на прийдешнє. І бути готовою до нових викликів, адже

від успішного реформування освіти залежать довгострокові цілі розвитку держави. Це тим більш важливо з огляду на пряму кореляцію освіченості й тривалості життя, що є визначальним показником. За результатами досліджень PISA, Естонія та Корея завжди у першій п'ятірці. У цих країнах і найдовша тривалість життя. За якістю освіти перед ведуть Сінгапур, Фінляндія та Польща. А Україна посідає 38 місце з-поміж 76 країн. Тому вивчення світових тенденцій розвитку освіти нині на часі з огляду на інтеграцію України в європейський і загальносвітовий освітній простір [8].

Реформуючи освіту за світовим зразком, Україна бере приклад з країн-лідерів за якістю освіти – насамперед Фінляндії, Південної Кореї, Сінгапуру. Про те, наскільки важливо переймати досвід передових держав, свідчить світова практика. Модернізуючи свої освітні системи, далекоглядні країни орієнтуються на досягнення найуспішніших у конкретній галузі знань. Це Китай (Шанхай), якщо йдеться про математику; Сінгапур, де вдало реалізоване інтегроване навчання; Сполучені Штати Америки, де увагу сфокусовано на розвиткові навичок; Федеративна Республіка Німеччина, якщо прагнуть досягти успіхів у професійній освіті. За таким принципом розбудовувала свою освітню систему Велика Британія, де навчаються діти найвпливовіших у світі батьків.

Досліджувати й інтегрувати найкраще – один із головних трендів української освіти у контексті світової.

Визначити сильні й слабкі сторони, перспективні галузі вітчизняної освіти (для України це – ІТ), місце країни в світовій освітній парадигмі, накреслити шляхи увідповіднення найвищим стандартам і планування розвитку – завдання освітньої аналітики і прогнозування. Її системному становленню в Україні слід приділити належну увагу.

Науковці вивчали й продовжують досліджувати теорію і практику посттоталітарних суспільств у моделюванні освіти, освітні системи успішних країн, сучасні процеси в галузі освіти у школах закордоння, концепції та тенденції розвитку освіти в сучасному мінливому інформаційному

глобалізованому світі (Г. Алексевич, Р. Беланова, Ю. Боярчук, Н. Вишневська, Б. Вульфсон, Б. Гершунський, А. Джуринський, Г. Єгоров, І. Ковчина, М. Красовицький, О. Локшина, З. Малькова, Б. Мельниченко, Н. Ніколаєва, О. Овчарук, А. Паринов, В. Пилиповський, В. Редько, О. Рибак, В. Семілетко та ін.). Виявлений, обґрунтований науковцями з урахуванням української специфіки і впроваджений цінний досвід дасть змогу вивести вітчизняну освіту на якісно новий європейський і загальносвітовий рівень за умов її послідовного реформування.

Основними минулорічними освітніми трендами, за визначенням експертів Educational Dive, були такі: 1. Інтегроване навчання, персоналізація навчальних програм із використанням гаджетів. 2. Розвиток у межах шкіл креативних та STEM-майданчиків, широке залучення засобів віртуальності в освітній процес. 3. Домінування мультимедійного контенту над письмовими завданнями, що дає змогу ефективніше оцінити знання й навички. 4. Набуття досвіду роботи в групі, ігрові завдання та емоційна взаємодія [<https://www.educationdive.com/>].

Не погоджуючись із першою частиною цитати Елвіна Тоффлера, цілком поділяємо думку, висловлену в другій: «Неписьменними в ХХІ столітті будуть не ті, хто не вміє читати і писати, а ті, хто не може вчитися й перенавчатися» (останнє неможливо, якщо не вмієш читати і писати).

Згідно з рекомендаціями експертів нью-йоркського Центру соціальних інновацій (Center for social innovation) нині школа має сфокусуватися на вихованні грамотних громадян через вирішення таких проблем: сприяння у виявленні їхніх захоплень і цілей; розвиток навичок ХХІ століття, як-то: вивчення мов; крос-культурне розуміння (спільних і відмінних рис у структурі, функціонуванні та розвитку певних соціальних і психологічних феноменів у різних культурних групах); технології; соціо-емоційна грамотність.

Експертами відзначені нові так звані «м'які» навички [«пластичні» – Н. Б., бо лексична сполучуваність прикметника «м'який» в українській мові дещо інша, ніж у мові, з якої перекладено термін], необхідні кожному випускникові.

Це креативність, гнучкість [«*пластичність*» – Н. Б.], критичне мислення, усвідомлення власних і суспільних цілей, захоплення, характер.

Більшість світових експертів у галузі освіти одноставні в тому, що основні з-поміж навичок XXI століття – *креативність, критичне мислення, здатність вирішувати складні завдання, приймати оптимальні рішення, комунікаційні навички, вміння вести перемовини, командна співпраця* (спроможність скоординовано взаємодіяти в команді для досягнення спільної мети), *інноваційність*, (готовність пропонувати нове), *емоційний інтелект*. До них слушно додають *інформаційну та медіаграмотність* (здатність працювати з інформацією), такі життєві й соціальні навички як *пластичність, ініціативність, самостійність, відповідальність, лідерство*.

Знання і вміння, пов'язані з розвитком цих навичок, будуть найнеобхіднішими у прийдешньому. Це набуває особливої актуальності з огляду на те що близько 65% нинішніх молодших школярів виберуть професії, яких на сьогодні не існує. Американський футуролог Томас Фрей стверджує, що за 10 років кількість вакансій скоротиться на 2 млрд через застарілість і непотрібність професій. А це означає, що закінчивши школу, близько половини випускників не володітиме навичками, необхідними для професійної самореалізації. Тому дітей слід навчати адаптивних навичок – аналізувати нові дані й робити висновки, вчитися нового, пристосовуватися до нового та ефективно взаємодіяти, приймати виважені рішення в стислий термін. Це потребує невідкладного переходу від уніфікованого до індивідуалізованого, персоніфікованого навчання на основі педагогічної інноватики: вчитися не для складання ЗНО, а щоб набуті здатності вчитися; не заучувати знання, а аналізувати й креативити. Вертикальне навчання (лекція вчителя) має поступитися горизонтальному (проектній діяльності).

У контексті розбудови Української нової школи актуалізувався **розвиток в учнів критичного мислення – наступний освітній тренд**.

Розвиток критичного мислення учнів, залучення їх до пошукової дослідницької діяльності здійснюється з використанням як вітчизняних [9], так

і закордонних технологій. Показовим прикладом є метод «шести кольорових капелюшків мислення», який опанували й успішно практикують учителі української мови і літератури опорної в Києво-Святошинському районі Вишнівської ЗОШ I–III ступенів № 3 – експериментального закладу Інституту педагогіки НАПН України. Словесники охоче діляться досвідом застосування ефективного методу в статті «Розвиток критичного мислення – вимога часу», де розкрито теоретичні засади й розписано алгоритм застосування методичного винаходу Едварда де Боно з конкретними прикладами [6]. Учні 9-их та 11-их класів було залучено до розв'язання проблеми, як покращити якість української освіти із врахуванням закордонного досвіду. Перед опрацюванням тексту «П'ять особливостей американських шкіл, які здивують українців» учням було запропоновано здобути з інтернету інформацію про освіту в різних країнах світу, стисло викласти й оприлюднити її на уроці. Було зібрано цікаві дані про освітні системи Фінляндії, Франції, Федеративної Республіки Німеччини, Польщі, Китаю та інших країн. Обговорення ключового тексту і презентацій відбувалося в групах за методом «шести кольорових капелюшків мислення», регламентованим за таблицею.

Учні шукали відповідь на запитання: «А що із закордонного досвіду ви хотіли б узяти в свою школу»? У результаті дійшли спільного висновку, що нашій школі варто запозичити: 1. Оволодіння знаннями для життя. 2. Першочерговість уроків з основних предметів. 3. Персоніфіковані завдання. 4. Рівнорівневе навчання. 5. Розширення можливості для занять спортом, групової роботи, творчості. 6. Уроки праці в реальних умовах життя. 7. Більш ранній вибір професії. 8. Заохочення шкільної юні до вибору робітничих професій. 9. Безплатні обіди. 10. Організація простору з можливостями для відпочинку. 11. Активна участь батьків у шкільному житті.

Наступний тренд освіти – максимальна індивідуалізація (персоналізація) навчання залежно від зацікавлень і досягнень учня.

Відомий експерт Сер Кен Робінсон констатує початок креативної революції в освіті. Він визначає чотиривимірність її мети: економічний,

соціальний, культурний, особистий. Робінсон переконаний: настав час змінити погляд на освіту як, нехай і логічно впорядкований, але набір окремих предметів. Потрібно формувати її зміст від очікуваних результатів – здібностей (у нас – компетентностей), які необхідні випускникам для проектування власного майбутнього та успішної самореалізації, зокрема професійної, у процвітаючій країні й мінливому складному багатовимірному світі, розвиваючись разом із ним. Водночас слід орієнтуватися на персоналізоване навчання – враховувати індивідуальні здібності й талант, різний темп засвоєння інформації, якості характеру, навички й досвід кожного учня. Висновок закордонного експерта суголосний із концепцією нещодавно прийнятого Закону України «Про освіту», що зобов'язує формувати 11 груп найнеобхідніших для життя людини компетентностей на уроках з усіх предметів. Часткова реалізація положень Закону в курсі української мови вже дає обнадійливі результати. Визначальним у напрацюваннях вітчизняних науковців щодо навчання української мови є розвиток згаданих 11 груп ключових компетентностей, що передбачає залучення глибоких і різнобічних міждисциплінарних зв'язків на межі з міжпредметною інтеграцією [4; 5].

А це, своєю чергою, потребує докорінної зміни вимірюваних показників. ЗНО призначене для перевірки того, що саме і в якому обсязі учні запам'ятали. Його необхідно замінити на методики вимірювання здатності орієнтуватися в масиві інформації, здобувати потрібну, аналізувати її, обробляти, критично осмислювати, відділяти головне від другорядного, висувати гіпотези, створювати нове. Готової відповіді на тести не має бути в Google, тому з часом буде відмінено заборону на користування ним і будь-якими довідниками.

Отже, інтегроване навчання на основі залучення глибоких і різнобічних міжпредметних зв'язків – наступний тренд освіти.

Інновації в освіті не зводяться до безладного наповнення шкіл гаджетами, VR-окулярами, 3D-принтерами і wi-fi-ями. Це – перебудова свідомості, розвиток інноваційного способу мислення. Призначення інновацій – сприяти учням у досягненні мети.

Готуючи учнів до майбутнього, необхідно у середній і старшій школі навчати їх самостійно створювати програми, сайти та застосунки для гаджетів, які допомагають навчатися й реалізовувати власні проекти, генерувати ідеї, орієнтуючись на власні потреби, самим створювати технології.

Інновації в освіті – один із визначальних постійних її трендів.

Чимало з того, що ми вважаємо інноваціями, тривалий час практикується за кордоном. Так, проектне навчання ґрунтується на результативному вирішенні конкретних проблем, у розв'язанні яких беруть участь учні різних вікових груп. Вітчизняні науковці теж активно досліджують суть проектних технологій і шляхи їх застосування на уроках із різних предметів, а вчителі-практики ефективно впроваджують [2; 3]. Однак в українському варіанті проектне навчання швидше імітоване, а інколи відверто надумане. Воно не набуло результативно-прикладного застосування, хоча точок докладання зусиль шкільної юні більш ніж достатньо, і вона готова реально змінювати життя. Тому для всіх учасників освітнього процесу – від науковця до учня – є стимули активно працювати над залученням в освітній процес новітніх технологій.

Поляризованість світу потребує сформованості у громадян ціннісного стрижня. Це завжди було, є і буде завданням №1 української школи.

Одним із важливих виховних складників вважають волонтерство, яке виникло й поширилося в Україні з початком російської агресії. Цю закордонно-вітчизняну традицію варто екстраполювати й на інші – цивільні, гуманітарні сфери життя, залучаючи учнів до участі в долі людей старшого віку, осіб з особливими потребами, а також упорядкування й збереження довкілля, рослинного і тваринного світу. Це сприятиме практичному опануванню учнями визначених у Законі України «Про освіту» ключових компетентностей – природничої, соціальної, громадянської, культурної, екологічної, інформаційно-комунікаційної, фінансової грамотності тощо.

Ціннісне навчання й виховання – константа освіти, її невід'ємний тренд.

Уже сьогодні назріла потреба винаходити нові формати освіти прийдешнього, тому що класно-урочний не впорається з новими викликами. Вітчизняній науці слід узяти на себе лідерство в розв'язанні цієї проблеми.

Мається на увазі навчання поза межами класної кімнати, де учні могли б застосовувати здобуті знання в реальних життєвих ситуаціях. Одна з 10 фіналістів Global Teacher Prize 2015, вчителька з Індії Кіран Бір Сеті розробила методику дизайн-мислення, що спонукає учнів сприймати інформацію на рівні відчуттів, а не когнітивних здібностей. Так, знання про фільтрування води учні здобувають, перевіряючи її якість у бідних кварталах. Застосовуючи знання, вони створюють і встановлюють фільтри для жителів цих районів. Це дає змогу перевірити здобуті знання у контексті реального життя.

Позитивно заявило про себе змішування класів, яке точково впроваджується у наших школах. Приклад – спільне обговорення 9-ти й 11-ти класниками перспектив Української нової школи за методом «шести кольорових капелюшків мислення».

На нашу думку, завчасно говорити про впровадження в Україна *оберненої* [Н. Б.] *моделі навчання* (дехто називає її *обернутою*, *перевернутою*), коли домашня робота виконується в школі, а лекції вчителя учні слухають і дивляться удома.

Отже, нові формати освіти – перспективний світовий тренд.

Неконтрольований розвиток цифрових технологій може провокувати однобічне висвітлення певних фактів, подій, явищ, ідей. Тому актуальною є розроблення методик, які вчитимуть здобувачів освіти різнобічно розглядати їх і убезпечать від помилкових оцінок та фейків.

Одним із перспективних напрямів освіти є її діджиталізація – створення зручних для вчителів та учнів безплатних онлайн-програм і курсів. Освітню онлайн-платформу запускає Міністерство освіти і науки України. Вона надасть всім учням і вчителям рівний доступ до електронних навчальних матеріалів. Цікаві й корисні мобільні застосунки на допомогу учням пропонує «Освіторія». А це потребує опанування онлайн-технологій.

Діджиталізація – ще один тренд освіти.

Перспективним напрямом сучасної освіти є навчання через гру – *ігрове навчання*, на позначення якого дехто використовує не зовсім вдалий термін – *гейміфікація*. Застосування рольових ігор дає змогу розкріпачити учнів, їх поведінку, а отже, максимально наблизити до реальності. Актуалізація досвіду вітчизняних учителів, підкріплений закордонним, наповнить ігрове навчання новими смислами і змістом.

Навчання через гру – наступний тренд сучасної освіти.

Експерти наголошують на необхідності змістити акценти в бік емоційного розвитку учнів і вчителів, дещо посунувши академічний та поведінковий. Вони одностайні щодо необхідності соціальної адаптації дитини й розвитку її емоційного інтелекту. «Емоційний інтелект (EI) (англ. *emotional intelligence*) — група ментальних здібностей, які беруть участь в усвідомленні й розумінні власних емоцій і емоцій оточення». Люди з високим рівнем емоційного інтелекту адекватно оцінюють свої емоції і сприймають почуття інших людей, можуть ефективно керувати своєю емоційною сферою. Тому їхня поведінка в суспільстві більш адаптивна і вони легше досягають цілей у взаємодії з оточенням [https://uk.wikipedia.org/wiki/Емоційний_інтелект]. Саме це робить людей по-справжньому щасливими, дає можливість навчитися правильно вибудовувати стосунки, уникати конфліктів, а в разі потреби розв'язувати їх, ефективно спілкуватися й досягати бажаного. Результат гарантуватиме звернення до безцінного й актуального поза часом і простором наукового і творчого спадку Василя Сухомлинського.

Розвиток емоційного інтелекту дитини – черговий тренд освіти.

Піднесення якості освіти залежить від динаміки рівня кваліфікації вчителів. На нього відчутно впливає взаємодія науки і практики та залучення педагогів до дослідницької діяльності. Прикладом такої взаємокорисної співпраці є робота творчих груп учителів і науковців на базі експериментальних закладів Інституту педагогіки НАПН України. Під керівництвом науковців відділу навчання української мови та літератури творча група працює над

розробленням теорії і практики впровадження в освітній процес культурної компетентності – однієї з ключових, які мають формуватися на уроках з усіх предметів згідно із Законом України «Про освіту».

Під керівництвом науковців учителі опановують актуальні питання лінгводидактики, теоретичні аспекти нових технологій навчання мови. Виконуючи свою частину дослідження, вони проводять анкетування, апробують розроблені науковцями матеріали, розвивають наукове мислення й дослідницькі навички, збагачують методичний арсенал.

Крім досліджень, проводяться спільні заходи – науково-практичні семінари, круглі столи, конференції, де науковці ознайомлюють освітянську спільноту з перебігом і результатами досліджень, а вчителі проводять майстер-класи, діляться авторськими ідеями, розробками і методиками. За матеріалами досліджень і заходів підготовлено і готуються спільні публікації [6; 7].

Експерти запевняють, що педагоги майбутнього будуть дослідниками.

Поширеною світовою тенденцією, яку переймає Україна, стає пришвидшене перенавчання й перехід фахівців інших професій у більш престижну – вчительську – (fast track – швидкий шлях).

До дослідницької діяльності залучаються й учні. Прикладом слугує здійснений учителями-експериментаторами під керівництвом науковців Інституту педагогіки НАПН України проект «Підручник очима учня, вчителя, науковця» [7], а також описаний вище досвід застосування методу «шести кольорових капелюшків мислення» [6].

Учителі-дослідники – наступний тренд освіти.

Загальносвітовою тенденцією є збереження довкілля й розв'язання проблем екології. Дітей нескладно переконати в тому, що їм під силу врятувати планету. Школи Великої Британії заохочують учнів винаходити пристрої для очищення океанів, річок, переробки відходів. Чимало прикладів практико орієнтованого шкільного винахідництва є і в Україні.

Залучення учнів до розв'язання екологічних проблем – необмежений у часі тренд освіти.

З огляду на викладене вище докорінної зміни потребує перепідготовка (а точніше – **перенавчання**) **вчителів**. Вони мають бути навчені по-новому.

Досвід Єгипту доводить, що ефективніше працювати не з окремим висмикнутим на курси із колективу вчителем-предметником, який викладає один предмет (максимум – два) і розвиває лише одну грань індивідуальності, а з усією командою школи та її лідером, які формують цілісну багатогранну особистість. В освітньому закладі реально створити зразкову модель того, як функціонує нова освітня система, й поширювати її на інші школи.

Реформування системи вдосконалення кваліфікації вчителів, результатом якої стануть якісні її зміни – перспективний тренд освіти.

Окремого розгляду потребує **питання термінологічних запозичень**. Подеколи вони не збігаються з обсягом і значенням позначуваних ними понять, а інколи взагалі суперечать їм. Чого лише вартий *мозковий штурм* або *ментальне здоров'я*, що його Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) ототожнює з психічним. Українці асоціюють слово *ментальний* з іменником *ментальність* (від лат. *mens* – розум, мислення, душевний устрій) і майже не пов'язують його з психічною сферою, хоча воно накладається на неї в другому, неосновному значенні. Ментальність для українців – це явище культури і важливий чинник культурно-історичної динаміки, результат і глибинний виток розвитку культури. Це саме стосується й модного нині терміносполучення *агенти змін*, перший складник якого вживався з аббревіатурою репресивного органу – КДБ, а тому в українців викликає негативні асоціації. З огляду на це мотивованих освітян, які опановують, пропагують і впроваджують ідеї Української нової школи, доцільно називати не агентами, а **провідниками змін**.

Українські відповідники-новотвори не завжди вдалі й важко торують шлях у науку. А от слово **вподобійка** (від *подобатися, подобати*) замість *like* – цілком українське. Воно має посісти належне місце в активному словнику сучасних патріотичних українців [1].

Проаналізувавши цінний досвід закордоння у розбудові освітньої системи крізь призму українських реформ, доходимо таких **висновків**. Нова

постіндустріальна епоха не приймає застарілих методів навчання. Попередні завдання школи не відповідають новим вимогам до рівня знань, умінь учнів, темпам розвитку і викликам динамічного суспільства. Натомість **пріоритетними для української освіти мають стати: критичне творче мислення; навчання на основі міжпредметної інтеграції; персоналізоване навчання; проектна діяльність; практико орієнтоване винахідництво; цільова переукомплектація класів; психічне здоров'я; емоційний інтелект.**

Девізом Української нової школи варто взяти слова одного з найвидатніших українців сучасності, геніального економіста зі світовим ім'ям Богдана Гаврилишина: «Не бійтеся самотійно мислити і відважно мріяти, прагніть бути кращими, досягати більшого, втілювати неможливе»!

Використана література:

1. Мова – не калька : словник української мови / Т. Береза Т., І. Зубрицька, Ю. Зелений. Львів : Апріорі, 2015. 664 с.
2. Бондаренко Н. В. Ситуаційні вправи на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2017. № 2. С.2–7.
3. Бондаренко Н. В. Проектна діяльність учнів на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2017. № 5. С. 36–40.
4. Бондаренко Н. В. Тексточентрична система вивчення державної мови: теоретичний і практичний аспекти. *Державотворча й об'єднувальна функції української мови* : матер. Міжнар. наук.-метод. семінару. Ужгород, 2009. С. 143–153.
5. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Розвиток життєвих компетентностей старшокласників засобами підручника української мови. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ, 2018. Вип. 21. С. 44–56.
6. Зеленова Л., Кравченко Т. Розвиток критичного мислення здобувачів освіти – вимога часу. *Українська мова і література в школі*. 2019. № 1. С. 17–21.

7. Ладоня К. Ю. , Зеленова Л. В., Синьоока Г. І. Підручник української мови очима учня, вчителя, науковця. *Проблеми сучасного підручника* : збірник наукових праць. 2017. Вип. 19. С. 158–166.

8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>

9. *Основи критичного мислення* / О. І. Пометун, Л. М. Пилипчатіна, І. М. Сущенко, О. І. Баранова : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 216 с.